

Переклад одиниць політичного тексту як процес

Сучасне перекладознавство шукає шляхи для вивчення сутності перекладу як процесу та результату [1: 56-60; 2: 170-186]. Процес перекладу відбувається у мозку перекладача і не може спостерігатися безпосередньо дослідником [3: 150]. Відповідно вивчення процесу перекладу долучає широкий ряд лінгвістичних, психологічних методів дослідження: психологічні експерименти, метод інтроспекції, створення теоретичних моделей. Л. Коломієць вивчає художній переклад та визначає кілька підходів до розуміння процесу перекладу: інтерпретативний, герменевтико-онтологічний, діалектико-органічний, креативний, структурно-формалістичний, неформалістичний, психолінгвістичний [2: 47- 127]. В нашій роботі ми робимо спробу описати етапи процесу перекладу метафоричної одиниці-носія оцінки в політичному тексті. Досягнення цієї мети обумовлює наступні завдання:

- описати етапи процесу перекладу метафоричної одиниці-носія оцінки в політичному тексті;
- визначити причини виникнення негативних зсувів у процесі перекладу метафоричної одиниці-носія оцінки в політичному тексті.

Переклад метафоричної аксіологеми (одиниці-носія оцінки) політичного тексту є підсистемою у системі перекладу політичного тексту. Перекладач має враховувати дискурсивний характер політичних дій і вірно відтворювати у цільовому тексті структуру мовної оцінки: суб'єкт, об'єкт, основу оцінювання та характер. Переклад є діяльністю, яка не лише відображає дійсність, а й узагальнено і й опосередковано пізнає дійсність, виокремлює її властивості та відносини, що дозволяє вирішувати нові завдання. Психологія визначає таку діяльність як мислення та вивчає його особливості, етапи, механізми. Переклад аксіологеми як психологічний процес, спрямований на вирішення нових завдань. Метафорична форма (та інтертекстуальна форма алюзій, що базуються на метафоричному переносі) вираження оцінки ставить перед перекладачем нові завдання, пов'язані зі збереженням оцінного компонента і створенням тексту, який збереже інформативність, стилістичну забарвленість та буде еквівалентним оригіналу. Процес розв'язання задач складається з постановки та аналізу проблеми, висунення гіпотези та її верифікації, оцінки результатів. У процесі перекладу цим етапам відповідають дії перекладача: опрацювання одиниці, вибір відповідника, оцінка результатів.

Когнітивний підхід дозволяє виробити ментальну схему, що пояснює механізм процесу перекладу окремої одиниці як психічного процесу. Сучасне перекладознавство використовує когнітивний підхід для вироблення парадигм, які дозволяють аналізувати процес перекладу [4], переклад одиниць певних поняттєвих сфер [5], окремі одиниці перекладу [6; 7]. Когнітивістика оперує рядом категорій для представлення знань про світ: гештальти, фрейми, плани, сценарії, концепти, концептосфери, семантичні сітки. В якості парадигми для моделювання процесу перекладу аксіологеми обирається сценарій через те, що емпіричним шляхом дослідники довели дієвість саме сценарію як способу структурування процесів, представлених як набір стереотипних дій [8: 245]. На основі запропонованої М. Минським одиниці структурування фрейму як структури даних для представлення певного об'єкту моделюється процес перекладу аксіологеми як система динамічних фреймів, кожен із яких містить статичні та динамічні субфрейми (одиниці, які позначають більш часткову ситуацію) [9]. Статичні субфрейми є структурами інформації, які були сформовані до початку перекладу або утворилися в його процесі. Динамічні субфрейми є процесами оперування статичними субфреймами, процесами обробки інформації та створення нової інформації. В процесі перекладу аксіологеми проблемний фрагмент тексту оригіналу є об'єктом, а відповідник цільовою мовою є ціллю. Рішення проблеми перекладу розділяється на кілька проміжних завдань. Для рішення проблеми порушуються проміжні питання, відповіді на які (проміжні цілі) дозволяють переходити до вирішення наступного проміжного завдання. Тобто процес перекладу поділяється на кілька процесів. Процес перекладу аксіологеми як підсистема в системі процесу перекладу текстів складається з 4 динамічних фреймів. Фрейм «Соціокультурний контекст» ініціює переклад тексту та визначає процес на всіх етапах. Фрейми «Опрацювання одиниці», «Вибір відповідника», «Оцінка результатів» представляють процес вирішення проблеми, тобто процес розумової діяльності перекладача. Фрейм «Опрацювання одиниці» збирає дані про одиницю перекладу, її контекст та генерує завдання для вибору відповідника в цільовій мові. Фрейм «Вибір відповідника» обирає варіант перекладу на базі даних, отриманих при аналізі одиниці. Фрейм «Оцінка результатів» встановлює відповідність обраного варіанту перекладу базі даних, отриманих при аналізі одиниці.

Переклад метафоричних та алюзивних аксіологем залежить від рівня засвоєння одиниці вихідною мовою. Адекватний переклад культуроспецифічних алюзій, фразеологізмів та їх модифікацій передбачає збереження конотативного потенціалу одиниць. Воно досягається за допомогою способів, які дозволяють відтворити денотативну інформацію, оцінку та метафоричність засобами, що полегшують сприйняття тексту перекладачем (заміна образу, генералізація, прямий переклад із коментарем). Переклад інноваційних та оказіональних метафор спрямований на створення прозорого цільового тексту та здійснюється переважно за допомогою експлікації.

Розглянемо сценарій перекладу модифікованого фразеологізму з тексту статті про політичні альянси в

Україні. Субфрейм «Виокремлення одиниць перекладу, виділення перекладацької сітки» виокремив одиницю на політичний весільний рушник стали, яка не відповідає базам даних субфрейму «Вихідна та цільова мова».

У 2004-му на політичний весільний рушник стали непримиренні нині опоненти – БЮТ та КПУ (компанію їм складала й «Наша Україна») [День 5.12.2006]. Бази слоту «Вихідна мова» мають дані, які частково відповідають формі одиниці, а саме існує метонімічна одиниця *стали на весільний рушник*. Однак одиниця має інший денотат – одружитися. У слоті «Цільова мова» відсутні дані, які мають таку форму. Функціонування субфрейму «Виокремлення одиниць перекладу, виділення перекладацької сітки» генерувало завдання для субфрейму «Аналіз одиниці перекладу». Цей субфрейм перевіряв відповідність одиниці даним субфреймів «Стилістичні та функціональні особливості одиниці», «Жанрово-стилістичні особливості тексту», «Функціональна еквівалентність текстів оригіналу та перекладу» та обрав дані, які сформували «Модель одиниці перекладу». Субфрейм «Модель одиниці перекладу» містить інформацію:

- денотат: політичний альянс;
- конотації: негативна оцінка, метафора родини, модифікований фразеологізм;
- текст: відсутність атрибуцій у найближчому контексті, поширена метафора родини структурує текст статті під назвою *Гаряче кохання чи холодний розрахунок?*;
- функціональна еквівалентність текстів: відсутня.

Субфрейм «Модель одиниці перекладу» генерує завдання для фрейму «Вибір відповідника» та активує субфрейм «Вибір варіанту перекладу». Цей субфрейм обирає слот «Заміна образу» (*стали на рушник / to tie the knot*) з субфрейму «Відповідник». Обрані дані субфрейму «Відповідник» формулюють завдання для фрейму «Оцінка результатів» та активують субфрейм «Встановлення відповідності висунутим вимогам». Цей субфрейм зіставляє обрані дані субфрейму «Відповідник» із даними субфреймів «Модель одиниці перекладу» та «Адекватність». Співпадають такі дані: денотат політичного альянсу, негативна оцінка *the political knot*, метафорика укладання шлюбу. Відповідник передається до наступної підсистеми у системі перекладу тексту.

One of the most illustrative examples was demonstrated in 2004, when the BYuT and the Communist Party, who are today irreconcilable opponents, tied the political knot with Our Ukraine [The Day Weekly Digest 12.12.2006].

Негативні зсуви при реалізації сценарію перекладу метафоричної аксіологеми спричиняються фреймом «Соціокультурний контекст» і відбуваються при функціонуванні фреймів «Опрацювання одиниці» або «Вибір відповідника». Фрейм «Оцінка результатів» має ідентифікувати зсув та запустити сценарій знову. Зсуви при реалізації сценарію англійського перекладу метафоричних та аллюзивних аксіологем українського політичного дискурсу спричиняються наповненням субфреймів «Замовлення» та «Перекладач» при функціонуванні субфрейму «Вибір варіанту перекладу». Жорсткі часові обмеження, переклад нерідною мовою, психолінгвістичні особливості та культурні установки перекладача генерують відмінності у стилістичному маркуванні оригіналу та перекладу.

Особистість перекладача, психолінгвістичні особливості його діяльності та культурні установки можуть спричинити зсув у виконанні сценарію. Переклад одиниць, які не засвоєні цільовою мовою, позначений більш високим рівнем збереження стилістичного маркування при відтворенні негативно маркованих одиниць. Лексичні одиниці-носії негативної оцінки більше притягують увагу реципієнта, ніж позитивно марковані одиниці [10: 14]. Психолінгвісти вважають, що "негативні, заважаючі сторони буття сприймаються людиною набагато гостріше, ніж позитивні...фактори..." [11: 22-26]. Ілюстрацією цього феномену може слугувати домінування негативно маркованої емотивно-експресивної лексики на початку новинного анонсу в текстах ЗМІ [10: 14]. Перекладач більш частотно відтворює стилістичне маркування негативно забарвлених метафор для збереження експресивної форми критики. З точки зору психолінгвістики існують підстави вважати, що перекладач приєднується до позиції критикуючого. Перекладач приймає участь у вербалізації виклику негативно маркованому явищу чи особі [12: 160], у поінформуванні антагоніста про те, що «він – нижче» [13: 250]. Сам перекладач, разом із автором первинного тексту, підтримуючи експресивність критики, демонструє потяг до ідеалу і нібито стає «вище» [13: 250]. Позитивно марковані метафори виконують інтегративну, інспіративну функції, тобто створюють позитивний образ певної політичної сили у ході політичної комунікації. За своєю суттю політична комунікація є «перманентною виборчою компанією», і має потрібним чином впливати на виборця. В текстах, призначених для іноземного читача, який не є потенційним виборцем, інтеграція та інспірація втрачають свою значущість. Негативно маркована метафора є засобом публічної реалізації політичної боротьби, яка є однією з найважливіших ознак демократії. Відповідно переклад негативно маркованих одиниць спрямований на відтворення у цільовому тексті стилістичного маркування для підтримання критики та позначення демократичності політичної комунікації.

Нерівномірне приділення уваги відтворенню форми негативно та позитивно маркованих одиниць має бути позначене в ході навчання перекладачів. Свідоме розуміння перекладачем психолінгвістичних особливостей перекладу дозволить запобігати негативному впливу характерологічних особливостей одиниці на переклад. Переклад одиниці-носія оцінки в політичному тексті є частиною політичної комунікації і вимагає від перекладача насамперед вірного відтворення оцінної ситуації.

Література

1. Routledge encyclopedia of translation studies / Ed. by M. Baker. – London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 1998. – 655 p.
2. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія / Л.В. Коломієць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 522 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2004. – 424 с.
4. Ремхе И.Н. Когнитивные особенности перевода научно-технического текста (на материале текстов металлургической промышленности): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание»/ И.Н. Ремхе. – Челябинск, 2007. – 25 с.
5. Запольських С.П. Концепт «Козацтво» в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / С.П. Запольських. – К., 2005. – 20 с.
6. Schäffner Cristina. Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach / Cristina Schdffner // Journal of pragmatics. – 2004. – No. 36. – P. 1253-1269.
7. Кривонос Я.В. Відтворення авторського метафоричного концептопростору в українських перекладах «Пісні про Гайавату» Г.У. Лонгфелло/ Я.В. Кривонос // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – Т. 2. №11(95). – 2006 – Суми: Видавництво СумДУ, 2006. – С. 145–150.
8. Brown Gillian: Discourse Analysis / Gillian Brown, George Yule. – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1988. – 283 p.
9. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М.: Мир, 1979// Режим доступа: <http://myai.narod.ru/Minsky/sod.htm>.
10. Ковальчукова М.А. Новостной анонс в сети Интернет как речевой жанр дискурса СМИ : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М.А.Ковальчукова. – Ижевск, 2009. – 24 с.
11. Жельвис В.И. Эмотивный аспект речи: Психолінгв. інтерпретація речевого впливу: Учеб. пособие / В.И. Жельвис. – Ярославль: ЯрГУ, 1990. – 81 с.
12. Настин И.В. Психолінгвистика: учеб.-метод. пособие / И.В. Настин. – М.: МПСИ, 2007. – 177 с.
13. Сапрыгина Н.В. Психолінгвистика діалога / Н. В. Сапрыгина. – О., 2003. – 328 с.